

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ АЛЮЗІЙ У ФЕНТЕЗІЙНОМУ РОМАНІ І. ГРАБОВСЬКОЇ «ЗІРКИ Й КІСТКИ»

Халаши Павло Андрійович,
аспірант кафедри української мови
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-9041-7886

Розвідка присвячена дослідженню особливостей функціонування алюзивних літературно-художніх антропонімів (ЛХА) у романі Ірини Грабовської «Зірки й кістки». У статті визначено, що власні назви на позначення персонажів у творі виступають особовими алюзіями, які містять натяки на реальних історичних осіб. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю ґрунтовних праць, присвячених алюзивним літературно-художнім антропонімам у вітчизняному фентезі. Об'єктом аналізу виступають літературно-художні антропоніми у романі, які репрезентують алюзії на історичних діячів періоду Столітньої війни, зокрема війною за бретонську спадщину.

Класифікація літературно-художніх антропонімів здійснювалася на основі формально-структурних та лексико-семантичних ознак, що дозволило виділити три основні рівні прояву алюзивності в антропонімах: фонетично-структурний (подібність антропоформул та звучання), семантичний (враховується змістове навантаження), контекстуальний (проявляється лише через сюжетні обставини). Така класифікація забезпечила чітку структуру тексту викладу основного матеріалу, в якому приклади вживання аналізованих антропонімів були впорядковані відповідно до визначених рівнів, що дало змогу послідовно розкрити механізм реалізації алюзії у кожному конкретному випадку. Використання комплексного методологічного підходу обумовлено специфікою фентезійного жанру, де алюзії здебільшого реалізуються імпліцитно й вимагають урахування не лише мовних особливостей власних назв, а й їхніх асоціативних, історико-культурних зв'язків.

Зроблено висновок, що ЛХА в романі І. Грабовської виступають не лише засобом ідентифікації персонажів, а й ключовим механізмом кодування історичної інформації. Вони забезпечують багаторівневу взаємодію між вигаданим світом та реальними подіями. Використання експліцитних і імпліцитних алюзивних антропонімів дозволяє авторці збагачувати роман концептуально, зберігаючи при цьому жанрову специфіку. Отже, літературно-художні антропоніми в цьому творі виконують функцію лексичних маркерів пам'яті.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, алюзивний антропонім, фентезі, алюзивна власна назва.

Khalashy Pavlo. Literary and artistic anthroponyms as a means of creating allusions in I. Hrabovska's fantasy novel "Stars and Bones"

This study explores the features of the functioning of allusive literary and artistic anthroponyms in the fantasy novel "Stars and Bones" by Iryna Hrabovska. The analysis reveals that character names in the novel serve as personal allusions, subtly referring to real historical figures. The relevance of the study stems from the lack of comprehensive research on allusive literary and artistic anthroponyms in contemporary Ukrainian fantasy literature.

The object of analysis comprises anthroponyms that allude to historical figures of the Hundred Years' War, particularly those associated with War of the Breton Succession. The classification of anthroponyms is based on formal-structural and lexico-semantic criteria, which allows the identification of three main levels of allusiveness: phonetic-structural (name forms and phonological similarity), semantic (semantic load and meaning), and contextual (dependent on narrative circumstances). This typology provided a clear framework for the exposition of research findings, with illustrative examples organized according to each identified level, enabling a consistent analysis of allusion mechanisms.

A comprehensive methodological approach is employed, which takes into account not only linguistic features but also associative and historical-cultural dimensions – factors essential in the fantasy genre, where allusions often operate implicitly. The findings demonstrate that literary and artistic anthroponyms in I. Hrabovska's novel function not merely as tools for character identification but as a key mechanism for encoding historical information. They enable multi-layered interactions between fictional and historical realities. The use of both explicit and implicit allusive anthroponyms enriches the conceptual depth of the narrative while maintaining its generic conventions. Thus, literary and artistic anthroponyms in this work serve as lexical markers of cultural memory.

Key words: literary and artistic anthroponym, allusive anthroponym, fantasy, allusive proper name.

Вступ. Вагому роль у побудові художнього світу твору відіграють антропоніми, які подекуди слугують не лише засобами ідентифікації персонажів, але й важливим інструментом створення алюзій. Алюзивні антропоніми здатні актуалізувати енциклопедичну інформацію про реальні історичні постаті чи події, виокремити якусь деталь, створити у читача певні психологічні й естетичні асоціації [1, с. 166]. Завдяки цьому, імена не

тільки допомагають розкривати характери персонажів, але й сприяють формуванню інтерактивного зв'язку між текстом і читачем.

В українському мовознавстві проблему функціонування алюзивних власних назв піднімали у своїх розвідках О. Ф. Немировська, яка досліджувала особливості функціонування алюзивних фонових онімів у творах українських класиків. О. О. Бойко аналізувала алюзивні

універсально-прецедентні та національно-прецедентні хрононіми, хронотопоніми і хроноантропоніми у творах слов'янського фентезі. Проте алюзивний потенціал літературно-художніх антропонімів українського фентезі досі не вивчений. Оскільки об'єктом нашого дослідження є алюзивні літературно-художні антропоніми (ЛХА) в романі «Зірки й кістки» І. Грабовської, то доцільно розглядати ці одиниці за визначенням О. Б. Яреми як особові алюзії. Варто зазначити, що такі алюзії позначають не людину-індивідуума, а швидше асоціюється з діяльністю, що характеризує цю особу [2, с. 8]. Актуальність розвідки визначається відсутністю праць на зазначену тему та необхідністю дослідження функціонування алюзивних ЛХА у рамках жанру фентезі. Мета статті – проаналізувати особливості функціонування ЛХА роману як засобу створення алюзій у фентезійному контексті.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження стали літературно-художні антропоніми (ЛХА) роману Ірини Грабовської «Зірки й кістки», зокрема ті власні назви персонажів, які функціонують як алюзивні одиниці. Мета праці зумовила застосування методу суцільної вибірки, дескриптивного методу та структурно-семантичного й контекстуального аналізу.

Результати. ЛХА слугують важливим засобом створення унікального художнього простору, що дозволяє читачам глибше зрозуміти специфіку фентезійного світу. Вони інтегровані у загальну художню концепцію твору, що забезпечує його культурну самобутність. Завдяки ретельному добору антропонімів, які нерідко містять натяки на імена реальних людей, авторка робить його не лише більш впізнаваним, але й концептуально насиченим. Такий підхід не тільки поглиблює образ персонажів, а й забезпечує інтерактивну взаємодію між текстом і читачем через розпізнавання прихованих сенсів та асоціацій.

Фентезійний світ твору «Зірки й кістки» є чітко вибудованою системою, що тісно переплетена із подіями європейської історії, зокрема періоду Столітньої війни. У цьому контексті ЛХА виконують функцію не лише ідентифікації персонажів, а й виступають важливим інструментом алюзивної гри. Водночас жанрова природа фентезі ускладнює традиційну класифікацію антропонімів, адже межі між особовими іменами, прізвищами та прізвиськами часто стерті. У межах фентезійного наративу, що поєднує вигадане та історію, алюзія перетворюється на ключовий інструмент побудови смислового простору твору.

Алюзивність ЛХА реалізується через складну багаторівневу систему ономастичних одиниць, що інтегрують у художній текст елементи історичного дискурсу. Оскільки в фентезі алюзія рідко проявляється у прямій, одновимірній формі, то механізм її виникнення потребує диференційованого підходу. Імена персонажів можуть мати зв'язок з історичними особами через структурну організацію, звукову подібність, лексичне наповнення, а також через історичний контекст. З огляду на це, алюзивність ЛХА доцільно розглядати як явище багаторівневе, що виявляється на трьох основних рів-

нях: структурно-фонетичному, семантичному та контекстуальному.

Так, на структурно-фонетичному рівні реалізується алюзивність ЛХА на позначення головного героя – *Янн ес Арвор*. Молодий спадкоємець Ретонського князівства є заручником складної соціально-політичної ситуації та змушений боротися за збереження свого володіння: *Я син Блейз Вогненної та вашого князя, Каванна ес Арвора, законний спадкоємець Ретонського престолу. Я довго жив у Небельгаймі, та я – ваш брат, мене, як і вас, вигодовувала пташка... Так сталося, що мене вивезли з Ретону в дитинстві, та серце моє завжди лишилося тут і жоден корабель не міг переправити його на Чорні острови* [3, с. 255].

Опис персонажа та його долі тісно переплітається із подіями, які нагадують конфлікт, відомий як «війна за бретонську спадщину». Залучення ЛХА *Янн ес Арвор* є свідомим вибором авторки, оскільки в тексті він виступає алюзією на одного з головних діячів згаданого військового конфлікту – Жана V де Монфора. Алюзивність антропоніма у тексті проявляється імпліцитно, що зумовлено жанровою особливістю, та реалізується через подібність структури та звучання імені. В антропформулі *Янн ес Арвор* присутній компонент «ес», який виконує функцію існуючих подібних елементів європейського антропонімікону, на кшталт «де», «да», «дю», «фон», «дер», «ван» тощо. Польська дослідниця Ю. Вальков'як у своєму дослідженні називає їх «шляхетними частками». Однак вона зазначає, що категорія шляхетних часток виокремлюється за прагматико-семантичними, а не формальними категоріями, оскільки з точки зору граматики вони є просто прийменниками [4, с. 140].

Така модель була характерна для середньовічної європейської традиції іменування, де прийменники вказували на територіальне походження або володіння та підкреслювали соціальний статус. У випадку історичної постаті компонент «де Монфор» вказує на його зв'язок із успадкованим графством Монфор-д'Аморі, як і «ес Арвор» на вигадане володіння *Арволур* у романі. У цьому контексті літературно-художній антропонім *Янн ес Арвор* стає маркером походження героя, що відображає феодальний лад фентезійного світу і водночас відсилає до усталеної системи іменування.

Важливим також є фонетичне співзвуччя власних імен *Янн* – *Жан* та прізвищ *Арвор* – *Монфор*, що може викликати асоціації з реальним історичним прототипом у читача. Звуковий паралелізм надає імені головного героя впізнаваності.

Аналіз літературно-художнього антропоніма *Ольєр ес Брезель* вказує на те, що механізм створення алюзії в цьому випадку реалізується переважно через структурно-фонетичну подібність, яка дозволяє встановити зв'язок з постаттю Олів'є V де Кліссона. У романі *Ольєр* зображений як лицар Ретонського князівства та близький товариш юного князя *Янна ес Арвора*: *Я, Ольєр ес Брезель, служитиму вам так само, як мій батько служив вашому* [3, с. 251]. За структурою тричленний ЛХА повторює модель імені історичного прототипа, до якої

було залучено описаний вище компонент «ес», що є відповідником компонента «де» в оригінальному імені. На фонетичному рівні простежується подібність між іменами *Ольєр* та *Олів'є*, яка підсилює алюзивний потенціал антропоніма.

Сюжетна роль *Янна ес Арвора* та *Ольєра ес Брезеля* перегукується з подіями боротьби за бретонську спадщину. Ця алюзія збагачує текст історичними та культурними підтекстами, що допомагає створити місток між фентезійним світом і реальними подіями середньовічної Європи. Завдяки такій паралелі авторка акцентує увагу на універсальних темах боротьби за владу, відданості та зради, що виходять за межі конкретного історичного контексту.

Алюзивність ЛХА може проявлятися на рівні лексичного значення імені або його окремих компонентів. Якщо на фонетично-структурному рівні алюзія формується через формальну подібність (структура, звучання, традиційна модель найменування), то семантичний рівень передбачає активізацію змістового навантаження: ім'я набуває символічного значення, що співвідноситься з історичними ролями, характеристиками чи долею реального прототипа. Семантично мотивовані найменування не завжди мають очевидні зовнішні ознаки відповідності, однак через лексичний зміст і конотативне навантаження вони відкривають можливість для інтерпретації алюзивних зв'язків.

Прізвисько головного героя «*Доблесний*» натякає на паралель між ним та його прототипом, підкреслюючи їхню роль як військових лідерів, чия доля тісно пов'язана з боротьбою за свої землі: *Але я чув, як птахи називають вас Доблесним* [3, с. 341]. Це ім'я-характеристика перегукується з прізвиськом Жана V де Монфора, якого в історичних джерелах теж називали «Доблесний» та «Завойовник». У фентезійному світі такі найменування слугують не лише характеристикою особистих якостей *Янна ес Арвора*, але й соціальним маркером, що закріплює його репутацію серед підданих. Аналогічно в історичному контексті прізвиська мали важливе значення, адже вони відображали ставлення сучасників до особистості.

ЛХА *Вогненна Блейз* у романі також виступає явною алюзією, вказуючи на зв'язок між матір'ю *Янна ес Арвора*, та реальною історичною постаттю Жанною де Дамп'єр (Фландрською), яку також прозвали «Полум'яна»: *...з мініатюрного портрета на ньому дивилася пташка, ще молода і гарна. Янн упізнав її одразу – його мати. Вогненна Блейз, княгиня Ретонська* [3, с. 11]. Ця історична постать відзначалася своєю рішучістю та активною участю у війні. Це намагалась реалізувати письменниця в образі *Блейз*. Алюзивність антропоніма проявляється і в семантиці імені, оскільки з англ. *blaze* перекладається «пожежа», «полум'я», що також відсилає читача до прізвиська Жанни Фландрської. Подібність між номінаціями *Вогненна Блейз* та *Полум'яна* не є випадковою. Вона відображає усвідомлену стратегію номінації, за якої ці онімні одиниці спільно активують асоціативний зв'язок із історичним прототипом.

Натяк реалізується й контекстуально через подібність життєвих обставин *Жанни* та *Блейз*: *Блейз не була лицаркою, але була змушена воювати. Вона стала взірцем для зневіреного та втомленого народу. Але княгиня прогала й лише дивом урятувалася* [3, с. 11].

Літературно-художній антропонім *Іссот Кульгава* у романі І. Грабовської є яскравим прикладом експліцитної алюзії, що реалізується на семантичному рівні: *Я скоро їду в Ретон на війну, – зітхнув Янн. – Бо ця клята Кульгава зве себе княгинею, а її чоловік носить крилату корону, навіть не будучи птахом* [3, с. 27]. Алюзивність ґрунтується на прямій відповідності прізвиська героїні до відомої історичної постаті – Жанни Кульгавої (Жанна I де Пент'євр), яка була однією з ключових фігур у боротьбі за бретонську спадщину. Жінка справді мала фізичну ваду, що зумовило появу пропріатива «Кульгава». Авторка навмисно вводить у текст антропонім з високим ступенем впізнаваності, що дозволяє без додаткових контекстуальних підказок встановити паралель між вигаданим персонажем і реальною історичною особою.

У випадку з антропонімом *Фольгерт (Принц Смерть)* письменниця вдається до переосмислення прізвиська принца Уельського, сина англійського короля Едварда III, відомого як *Едуард Чорний Принц*. ЛХА *Принц Смерть* у романі є авторською інтерпретацією антропоніма Чорний принц. Принц Едуард отримав своє прізвисько через свої чорні обладунки, а його військові успіхи, включно із захопленням французького короля Іоанна II Доброго, зробили його легендарною постаттю. У романі ж *Фольгерт*, відомий як *Принц Смерть*, не лише носить чорні обладунки, але й виступає як уособлення смерті завдяки своїм здібностям марвотворця – людини, яка здатна оживляти мертвих та керувати ними: *Принц Смерть. Смерть – це все, що знав Фольгерт. Це все, чим він був* [3, с. 279]. Яскраво відображена характеристика й у цьому прикладі: Обличчя її брата так само було розфарбовано чорним, щоб навіть здаля, з піднятим забралом, його лице нагадувало череп» [3, с. 280]. Відтак алюзія постає не через пряму номінацію, а через перенесення семантичного та образного наповнення, що дає змогу глибше інтерпретувати постать вигаданого героя й бачити в ньому художнє втілення реального історичного персонажа, адаптованого до фентезійного світу.

Ім'я *Добродар* у романі «Зірки й кістки» є алюзією на короля Франції Іоанна II Доброго, що проявляється як через контекст, так і через семантику імені: *Ми взяли в полон короля Добродара, – Фольгерт схрестив руки на грудях* [3, с. 316]. Ім'я-комполіт *Добродар* є авторським утворенням, у якому переосмислено значення прізвиська історичної постаті та перетворено його на вигадане особове ім'я. Через контекстуальні паралелі авторка встановлює зв'язок між вигаданим персонажем і реальною історичною постаттю, а ім'я-комполіт підсилює цю алюзію. Тому ЛХА стає важливим елементом, який інтегрує історію у фентезійний світ.

У романі можна виділити групу антропонімів, алюзивність яких проявляється виключно на рівні контек-

сту. У цій групі ЛХА не мають прямих структурних, фонетичних або семантичних збігів з відомими іменами діячів періоду Столітньої війни. Саме сюжетне тло, обставини функціонування номінації й роль героя в оповіді формують у читача необхідні асоціації для встановлення історичних паралелей. Прикладом слугує образ «бездітного короля Зорана», який можна розглядати як алюзію на Карла IV Красивого, останнього короля з династії Капетингів: *Коли після смерті бездітного короля Зорана постало питання, кому передати владу, санжійська рада сеньйорів обрала молодшого племінника, Добродара Авеліна, аби не віддавати корону правителю іншої держави, хоча саме Етельріх за старшинством мав би посісти Блакитний трон* [3, с. 43]. Цей сюжетний момент відсилає до історичних подій у Франції після смерті Карла IV, коли династична криза призвела до змін у політичному ландшафті країни. Хоча антропонім *Зоран* не має прямих зв'язків із іменем Карл IV на семантичному, структурному чи фонетичному рівні, саме контекст подій дозволяє читачеві провести паралелі з історичною особою. З контексту також стає зрозуміло, що ЛХА *Етельріх* (*Етельріх Вельгет*) є алюзією на англійського короля Едуарда III Плантагенета, а *Добродар Авелін* – на французького короля Іоанна II Доброго. Едуард III, як і Етельріх у романі, претендував на трон через складну систему родинних зв'язків, що створило додаткову політичну напруженість і спричинило початок війни.

Крім того, за допомогою контексту можна встановити натяк на прототип *Ратибора Лабраниша*: *У Ретоні ходило багато чуток про Лабраниша, особливо після*

взяття Меккера, коли його солдати вирізали дві тисячі містян за те, що ті відмовилися визнати його істинним князем і зберегли вірність Арвору [3, с. 67]. Ця сцена є алюзією на події 1344 року, коли Карл де Блуа наказав перебити дві тисячі жителів Кемпера (в романі назва *Меккер*) після облоги. Хоча антропонім *Ратибор Лабраниш* не має прямих збігів із ім'ям Карла де Блуа, подібність ситуацій дозволяє провести паралелі між ними. Це дозволяє створювати алюзії, які не нав'язують читачеві очевидних паралелей, а вимагають глибшого аналізу та наявності певних фонових знань.

Висновки. Отже, в романі І. Грабовської «Зірки й кістки» літературно-художні антропоніми слугують ключовим засобом створення особових алюзій, які органічно інтегрують у вигаданий світ реальні історичні події. Власні назви персонажів побудовані на фонетичній, семантичній та структурній подібності до імен діячів періоду Столітньої війни. Особливістю антропонімікону роману є використання як експліцитних алюзивних власних назв, що реалізуються через прямі паралелі з іменами-прототипами, так і імпліцитних, які стають зрозумілими лише у контексті. Відтак ЛХА стають не просто засобом називання, а механізмом кодування історичної інформації.

Перспективним видається подальше вивчення функціонування інших ономастичних класів у межах фентезійного тексту, а також дослідження їхнього семантичного навантаження та алюзивного потенціалу, що сприятиме глибшому розумінню інтертекстуальних зв'язків у художньому дискурсі сучасного українського фентезі.

Література:

1. Немировська О. Ф. Функціонування алюзивних власних назв у художньому контексті (На матеріалі роману О. Гончара «Твоя зоря»). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2016. № 7. С. 166–169.
2. Ярема О. Б. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгво-статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.
3. Грабовська І. Зірки й кістки / іл. В. Прядко. Харків : Vivat, 2023. 464 с.
4. Walkowiak J. B. Function words in surnames – “alien bodies” in anthroponymy (with particular reference to Poland). *Onomastica*. 2017. Т. LXI, № 1. Р. 139–151.
5. Бойко О. О. Алюзивні функції прецедентно-історичних феноменів у слов'янському фентезі. *Вісник ОНУ*. 2022. Т. 27, № 2 (26). С. 19–27.
6. Трищенко І. Функціонування алюзійних імен в художньому тексті. *Studia linguistica*. 2018. № 18. С. 228–238.

References:

1. Nemyrovska, O. F. (2016). *Funktsionuvannia aliuzivnykh vlasnykh nazv u khudozhnomu konteksti* (Na materiali romanu O. Honchara “Tvoia zoria”) [Functioning of allusive proper names in a literary context (Based on O. Honchar's novel “Your Star”)]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*, 7, 166–169 [in Ukrainian].
2. Yarema, O. B. (2016). *Aliuziia v tekstakh brytanskoi khudozhnoi literatury: lnhvo-statystychnyi aspekt* (na materiali tvoriv modernistiv) [Allusion in British literary texts: Linguistic and statistical aspect (Based on modernist literature)] (Author's abstract of Cand. philol. sci. dissertation). *Zaporizhzhia* [in Ukrainian].
3. Hrabovska, I. (2023). *Zirky i kistky* [Stars and Bones] (V. Priadko, Illus.). Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
4. Walkowiak, J. B. (2017). Function words in surnames – “Alien bodies” in anthroponymy (with particular reference to Poland). *Onomastica*, 61(1), 139–151 [in English].
5. Boiko, O. O. (2022). *Aliuzivni funksiі pretsedentno-istorychnykh fenomeniv u slovianskomu fentezi* [Allusive functions of precedent-historical phenomena in Slavic fantasy]. *Visnyk ONU*, 27(2), 19–27 [in Ukrainian].
6. Tryshchenko, I. (2018). *Funktsionuvannia aliuziinykh imen v khudozhnomu teksti* [Functioning of allusive names in literary text]. *Studia Linguistica*, 18, 228–238 [in Ukrainian].